

значущий ландшафт, і становить специфічний ціннісно-смісловий Універсум» [8, с. 26]. Іншими словами, вказаний Універсум є створений людиною комфортний світ, в якому вона відгородилася від усього незрозумілого, тривожного, таємничого. В цьому аспекті ціннісно-смісловий Універсум включає три підсистеми: природу в аспекті її інформаційних можливостей, що знаходять вираз в ноосфері; цивілізацію в аспекті її культурних потенцій і практичних реалізацій; монадне буття в аспекті ціннісно-смісловій діяльності індивідуального соціуму. Історія людства свідчить, що моделі ціннісно-сміслового універсуму задаються в широкому діапазоні варіантів від інтегральних картин суцього до індивідуальних уявлень.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що смисл, як результат усвідомленого буття, – це набутий в процесі розвитку соціуму і культури досвід – сприйняття і конституювання об'єктів (феноменів). Він накопичується в соціальному інтерсуб'єктивному спілкуванні та осмисленні цих феноменів. Накопичуючи досвід і «здобуваючи форму», навчаючись способам мислення, тобто способам конституювання інтенціональних об'єктів як систем смислів, свідомість, як і мислення, при цьому не втрачають своєї можливості стати іншими. І ця здатність свідомості, здатність ставати іншим самому собі і є власне основа будь-якого конституювання інтенціонального об'єкта (що відбувається у сприйнятті і мисленні). Досвід пізнання постійно «формує» свідомість, але в основі прийняття цього досвіду свідомістю перебуває його безкінечна і принципова «несформованість». Способи конституювання інтенціональних об'єктів здобуваються в процесі досвіду, завдяки якому формується ціннісно-смісловий універсум життя людини. В ньому виникає простір для нових форм мисленнєвої діяльності та вивчення її в контексті соціокультурних змін.

Список використаних джерел

1. Шюц А. Избранное: Мир, святящийся смыслом / А. Шюц // Избранное: Мир, святящийся смыслом. – М.: РОССПЭН, 2004. – 1056 с.
2. Маркина Ю. С. Интенциональные объекты как смысловые системы / Ю. С. Маркина // Опыт и смысл. – М.: ИФ РАН, 2014.
3. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Э. Гуссерль. – М.: Лабиринт, 1994. – 107 с.
4. Крымский С. Б. Философия как путь человечности и надежды / С. Б. Крымский. – К.: Курс, 2000.
5. Борхес Х. Собр. соч. в 3-х томах / Х. Борхес. – СПб.: Амфора, 2007. – Т.2. – 847 с.
6. Lumhann N. Sozial Systeme Grundriss einer allgemeinen Theorie / N. Lumhann. – Frankfurt A. M.
7. Лиотар Ж. Ф. Постсовременное состояние / Ж. Ф. Лиотар // Культурология. – Ростов н/Д.: Изд-во Ростовского н/Д университета, 1995. – С.531–532.
8. Крымский С. Б. Запиту філософських смислів / С. Б. Крымський. – К.: ПАРАПАН, 2003.

References

1. Shjuc A. Izbrannoe: Mir, svetjashhijjsja smyslom / A. Shjuc // Izbrannoe: Mir, svetjashhijjsja smyslom. – M.: ROSSPJeN, 2004. – 1056 s.
2. Markina Ju. S. Intencional'nye ob'ekty kak smyslavye sistemy / Ju. S. Markina // Opyt i smysl. – M.: IF RAN, 2014.
3. Gusserl' Je. Idei k chistoj fenomenologii i fenomenologicheskoy filosofii / Je. Gusserl'. – M.: Labirint, 1994. – 107 s.
4. Krymskij S. B. Filosofija kak put' chelovechnosti i nadezhdy / S. B. Krymskij. – K.: Kurs, 2000.
5. Borhes H. Sobr. soch. v 3-h tomah / H. Borhes. – SPb.: Amfora, 2007. – T.2. – 847 s.
6. Lumhann N. Sozial Systeme Grundriss einer allgemeinen Theorie / N. Lumhann. – Frankfurt A. M.

7. Liotar Zh. F. Postsovremennoe sostojanie / Zh. F. Liotar // Kul'turologija. – Rostov n/D.: Izd-vo Rostovskogo n/D universiteta, 1995. – S.531–532.

8. Kryms'kyj S. B. Zapyty filosofsk'kyh smysliv / S. B. Kryms'kyj. – K.: PARAPAN, 2003.

Ivanova N. V., PhD in Philosophical Sciences, associate professor, Head of Department «Preschool education», Lutsk' pedagogical college (Ukraine, Lutsk), iva_chumbas@mail.ru

The problem of meaning in situations of choice: socio-philosophical analysis

The analysis of the concept «meaning» in the socio-philosophical context is conducted. Intentional objects as complex systems of meanings, created by thinking are considered. The ways to constitute the intentional objects are investigated in the article. These objects are being acquired during the experience through which the value-semantic universe of human life is being constructed.

Keywords: meaning, thinking, international objects, fate, value-semantic universe, communication, social world.

Ivanova N. V., kandidat filozofskikh nauk, docent, zaveduyushaya otdeleniem «Doшкольное воспитание», Луцкий педагогический колледж (Украина, Луцк), iva_chumbas@mail.ru

Проблема смысла в ситуации выбора: социально-философский анализ

Осуществлен анализ понятия «смысл» в контексте социально-философских концепций. Рассмотрены интенциональные объекты как сложные системы смыслов, созданные мышлением. Проанализированы способы конституирования интенциональных объектов, которые создаются в процессе накопления опыта, благодаря которому формируется ценностно-смысловой универсум жизни человека как пространство для новых форм деятельности.

Ключевые слова: смысл, мышление, интенциональные объекты, судьба, ценностно-смысловой универсум, коммуникация, социальный мир.

УДК 821

Муляр І. М.,
аспірант кафедри соціальної філософії
та філософії освіти, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), myller50@gmail.com

ПРАВОВА МЕНТАЛЬНІСТЬ: ЗМІСТОВІ РАМКИ ПОНЯТТЯ ТА УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано актуальні чинники правової ментальності, в тому числі в сучасному українському суспільстві. Подані основні підходи у понятійному оформленні феномену правової ментальності, запропоноване власне його визначення. Означені головні риси сучасної української ментальності.

Ключові слова: ментальність, правова ментальність, архетипи, принципи, стандарти, стереотипи права, гідність людини, правовий нігілізм, правовий ідеалізм.

Проаналізовано актуальні чинники правової ментальності загалом, в тому числі в сучасному українському суспільстві. Серед них – об'єктивні підстави належної поваги до права і закону в умовах створення національної держави, зокрема і в контексті сучасного українського державотворення.

Подані основні методологічні підходи у понятійному оформленні феномену правової ментальності в соціально-філософських дослідженнях. Запропоновано власне бачення методології обґрунтування сутності правової ментальності на основі таких вимірів: буття права в контексті гідності та достоїнства людини; сталість і стабільність духу народу, що впливає з його історії, традицій, особливостей буття у найрізноманітніших сферах, зокрема у соціально-економічній, політичній, природно-географічній тощо; система правових архетипів, матриць, стандартів правничої життєдіяльності соціальних

суб'єктів; способи і форми практичного втілення духу права в житті людей. Сформульоване робоче визначення правової ментальності як філософського поняття, яке фіксує сукупність (систему) віковичних, стійких (сталих) світоглядних архетипів, принципів, матриць, стандартів, стереотипів права певного соціального суб'єкта, які зумовлені історичними, соціально-економічними, політичними, природними чинниками і реалізуються у способах та формах його правової діяльності.

Означені головні риси сучасної української ментальності, серед яких – правовий нігілізм, правовий ідеалізм, внутрішня суперечливість аж до певної роздвоєності.

Термін «ментальність» вже давно увійшов у лексику не тільки сучасної науки, але й повсякденної суспільної практики. Його дуже часто вживають як для позначення загалом певних духовних особливостей соціального суб'єкта, так і для фіксації окремих сфер, вимірів його духовної і матеріальної життєдіяльності. При цьому нерідко навіть не задаються питанням про те, що загалом поняття «ментальність» далеко не завжди адекватно віддзеркалює особливі, унікальні сторони духовних матриць буття вказаного соціального суб'єкта. Це закономірно створює не лише термінологічну плутанину, але й заважає правильному аналізу ментальних характеристик індивіда, суспільної групи чи цілого народу, скажімо, в економічних процесах, національних, буденному житті, правничій сфері тощо.

Актуальність правової ментальності видається надзвичайною, а в контексті сучасного українського соціуму – винятковою. Це можна пояснити кількома причинами. Помічено, що практично усі народи чи нації, які перебували у тривалій (десятиріччями, а то і століттями) колоніальній залежності, об'єктивно не виробили шанобливого ставлення до права і закону. Бо завжди мали державу не свою, а чужу, яка, як будь-який загарбник, колонізатор, не рахувалася з інтересами тубільного населення, ставилася до нього зверхньо, навіть вороже. Звідси – нелюбов до такої держави і навіть бажання колонізованого народу «насолити» такій державі, все зробити, щоб вона розвалилася. Звідси – і нелюбов до всього, що робить така держава, в тому числі і у сфері права і законодавства. Українці ж, як відомо, перебували в колоніальному стані більше трьох з половиною століть, що само по собі є суттєвим чинником. Якщо ж згадати про те, як російська політична верхівка протягом вказаного періоду всіляко принижувала українців (скільки лише було спроб заборонити українську мову, щоб вичавити її з української душі!), то факт неповаги українців до права і закону стануть зрозумілими.

Зараз, коли українство стало на шлях не формального, а справжнього будівництва власної держави, актуальність правової ментальності стає в повний зріст. Адже без формування поваги, а ще краще любові до власної держави як уособлення національного духу будувати нове суспільство неможливо. Тому що у певному сенсі правова ментальність – обов'язковий фундамент цього будівництва. Історія свідчить, що практично усі країни світу, які ми зараз називаємо демократичними, не стали такими без поваги до права і закону, а це можливо лише тоді, коли весь народ і кожен громадянин культивує в собі фундаментальні, базові духовні, світоглядні, моральні та інші цінності, які і виражають основні принципи будь-якого демократичного суспільства.

З іншого боку, самі по собі цінності права і закону не приходять. Вони зростають як на ґрунті реального демократичного державотворення, так і у сфері духовного становлення, теоретичного обґрунтування. Щодо останнього, то варто сказати, що наука, насамперед, соціальна філософія, має дати струнку концепцію правової ментальності, її сутності, чинників формування, механізмів становлення і розгортання тощо. Таким чином, можна констатувати, що правова ментальність загалом, і українців, зокрема, є класичним прикладом наукової проблеми як суперечності між явищем, що об'єктивно існує, та рівнем достовірного знання про нього. Численні культурологічні, психологічні, філософські дослідження фіксують найрізноманітніші ознаки ментальності українського народу, виявляють певний явний або прихований зв'язок між подіями історичного розвитку України і ментальними характеристиками її народу. Проте правовий зріз української ментальності досі залишається невизначеним, оскільки низка важливих питань залишається без відповіді. Наприклад, чи враховується структура, окремі властивості ментальності у правотворчому процесі в сучасній Україні? Чи впливають правові норми на розвиток і формування ментальності? Чи є між правом і ментальністю взаємозв'язок і якщо є, то який його зміст? Врешті, чи взагалі доцільно вести мову про поняття «правова ментальність»?

Загальній проблемі української правової ментальності присвячена досить широкий аспект наукових робіт, в тому числі у галузі соціальної філософії. Серед них такі автори, як В. П. Андрущенко, А. К. Бичко, В. В. Буященко, Р. О. Додонов, М. В. Попович та інші. Праці цих та інших дослідників складають загальнометодологічний простір аналізу як ментальності взагалі, так і української ментальності, в тому числі і правового її вигляду. Щодо останньої (правової ментальності українців), то варто назвати роботи таких вчених, як Л. Бойко, Ю. Горьковенко, О. Данильян, І. Дмитрієнко, О. Дзюбань, Ю. Калиновський, І. Кисляковська, П. Кравченко, П. Музиченко, Ю. Оборотов, А. Рубан, А. Скуратівський та ін. І все ж, незважаючи на досить солідний масив досліджень, поза увагою залишаються, на наш погляд, ключові зрізи правової ментальності. А саме: що є правова ментальність по суті, в чому її специфіка, які особливості правової ментальності сучасної України тощо.

Мета статті – з позиції соціально-філософського аналізу визначитися у сутності правової ментальності, в тому числі через відповідне поняття, означити особливості та характерні риси української правової ментальності.

Як було зазначено вище, феномен ментальності давно, ще з часів Р. Емерсона (1856 р.) отримав свою теоретичну рефлексію у науковій літературі, в тому числі і на рівні соціально-філософського аналізу. Стан теоретичних розробок явища ментальності як за кордоном, так і в українській науці настільки фундаментальний, що навіть відображений у словниках. Зокрема, у одному з них ментальність визначається (від лат. – розум, мислення, спосіб мислення, душевний склад) як полісемантичне поняття для позначення глибинного рівня людського мислення, що не обмежується сферою усвідомленого і сягає значною мірою в несвідоме. А тому трактується як сукупність органічно сполучених у багатому в чому, а подекуди – й у головному неререфлексовану, логічно не виявлену самотутню історичну, успадковану від

попередників і повільно й непомітно для себе змінювану людьми відповідної епохи, структуру способів, стилів, манер, прийомів, навиків і процедур мислення, світовідчуття, світосприймання, світоспоглядання та орієнтації в природному і суспільному світі, своєрідних автоматизмів духовного життя, що виявляють себе у вигляді позасобових установок, регулятивів, нахилів і схильностей індивідів, певних груп, спільнот чи епох певним чином спілкуватися, діяти, відчувати, сприймати, уявляти чи мислити світ [7, с. 443–446].

Що стосується інших видів ментальності, то в цьому аспекті дослідницька робота лише починається. Різновидом ментальності як соціального феномену є права ментальність. Вона формується як під впливом права, правових звичаїв, принципів так і під впливом ментальності взагалі, а тому являє собою ті відповідні правові стереотипи, які тим сильніші, чим більш засвоєними є і правові, і загальнолюдські цінності певного суспільства, його прошарків, окремих спільнот. Ось чому феномен ментальності є у певному значенні і протиагою, і доповненням правової культури. Якщо розглядати його як регулятор людської поведінки, то за відсутності розвинутої правосвідомості саме ментальність приймає на себе функції регуляції правової поведінки.

Разом з тим, варто нагадати, що смисловий заряд терміну «права ментальність» сформувався вже тоді, коли саме слово ще знаходилося у межах буденної правової мови. Це слово опинилося у фокусі ідейної та політичної боротьби. Йдеться про драматичний момент в історії французької правової свідомості, коли внаслідок розгортання у 1897–1899 роках боротьби за перегляд вироку у справі офіцера генерального штабу єврея А. Дрейфуса, якого було звинувачено у шпигунстві на користь Німеччини, національна французька права свідомість країни розколотась на два табори, а країна, фактично, виявилась на порозі громадянської війни. За лічені місяці змінився звичний культурно–правовий ландшафт традиційно локалізованих змістів французької правосвідомості. Класові та релігійні суперечності перестали відчуватися так часто, як раніше, їх змінили нові, а точніше – стародавні ідеологічно–правові та афективні регулятивні комплекси. Ненависть зблизила правову свідомість буржуазних родин з правосвідомістю аристократів. Права свідомість католиків, вищого офіцера, більшої частини середніх прошарків, простих верств населення об'єдналася проти «ворогів» Вітчизни та віри – інтелектуалів, соціалістів, масонів, євреїв, германофілів, узагалі – «напівфранцузів» з їхньою маргінально–правовою свідомістю. Тепер їх вважали за «меншини», що несуть загрозу «французькій душі». Ось тут і заговорили про те, що німці окупували не тільки територію, місце традиційного формування пропріуму французької правової свідомості, а й загалом французьку права ментальність. Слово одразу набуло ідеологічно–правової гостроти. Права ментальність розумілася як цінне національно–правове надбання, як антитеза інтелектуалізму, що роз'їдає націю. Одночасно почали вживати слово «ментальність» у негативному смислі, перш за все, маючи на увазі чужі ментальності – німецьку та іудейську. Німецька «темна» романтика стала протиставлятися «світлій» французькій класиці, а в іудейській правовій ментальності знаходили «фермент» бунтарства. Ліві в цьому протистоянні були стороною, що

захищалася, причому вони теж взяли на озброєння слово «ментальність», вбачаючи, втім, головні риси французької ментальності в іншому – в душі терпимості та лібералізму. Вони, в свою чергу, звинуватили «патріотів» у розколі нації та національної душі [4, с. 279].

Наведений приклад з французької історії дає підстави стверджувати, що таке своєрідне «забігання» реальної суспільної проблеми наперед її теоретичному осмисленню відбувається досить часто і українська історія тут не виняток. Очевидно, що в історії українського суспільства сам феномен правової ментальності існував задовго до початку його теоретичної рефлексії. В цілому ж під явищем правової ментальності у науці розуміють певну сукупність умонастроїв, особливостей мислення і правосвідомості, юридико–правових традицій і звичок соціального суб'єкта, фундаментальних його вірувань і пережитків, спрямування думок щодо всього свого правового буття, взаємодії із довкіллям через право. Разом з тим, такий загальний підхід до тлумачення вказаного явища конкретизується у дослідженнях різних авторів. Так, на думку В. Петрушенка, права ментальність – це загальна ідейно–світоглядна модель традиційного регулятивного існування, функціонування, становлення та розвитку довготривалих норм будь–якої правосвідомості як типової національної, що створює усталену звичаєву правову поведінку і правові погляди індивідів як правових особистостей у межах традиційних груп суб'єктів правової свідомості та культури [3, с. 69].

Л. М. Бойко вважає, що права ментальність – це феномен, закладений у глибинному рівні правосвідомості у вигляді стійких правових уявлень, архетипів, звичок, реакцій певної етнокультурної спільноти, які в цілому й визначають усталений образ правової реальності [1, с. 52–54].

Ю. Горьковенко розглядає правову ментальність як систему «наскрізних» архетипів і уявлень, знань, навиків та установок, які у різних соціумах, етнокультурних спільнотах, типах цивілізацій і соціальних груп мають власний зміст, по–різному поєднуються, але завжди лежать в основі сприйняття суб'єктом (суспільством або соціальною групою) національної правової системи, політичних інститутів [5, с. 123].

Відомий російський дослідник правової культури П. Динцельбахер визначає правову ментальність як сполучення ідейно–світоглядних способів та нормативно–правових змістів правового мислення, сприйняття та усвідомлення, визначальних тільки для даного великого чи малого колективу в даний правовий час. На думку вченого, права ментальність виявляється у правових діях, її історія, – це щось більше, ніж вивчення інтелектуальних правових кондицій владних чи корпоративних еліт чи окремих діячів та мислителів [2, с. 66].

П. Динцельбахер вважає, що права поведінка людини в значній мірі формується саме за рахунок невідрефлексованого, але типово правосвідомленого на ментальному підґрунті привласнення іншої правової сутності собі – інтеріоризації розумового правового, свого та чужого багажу знань, вмій та навичок правової свідомості [2, с. 97–98]. Зміст правової ментальності як зміст ментально структурованого правового усвідомлення дійсності первинними суб'єктами правової свідомості, як це випливає з самої етимології терміну, міститься, як стверджує російський дослідник, в когнітивній

галузі фундаментального і прикладного ментального правоусвідомлення та визначається, перш за все, тими ментально-правовими знаннями, якими володіє початкова спільнота з початковою правовою ментальністю, що вивчається.

Визначення поняття правової ментальності знаходимо і у працях П. Музиченка, О. Овчинникова, Р. Байніязова, Ю. Оборотова. Зокрема, О. Овчинников трактує правову ментальність як історично сформовану матрицю типізацій юридично значущої поведінки і правових оцінок, що визначає правове мислення [4, с. 309]. Ю. Оборотов визначає правову ментальність як глибинний рівень правосвідомості народу і окремої особистості, що включає свідоме та неусвідомлене сприйняття права [4, с. 98]. Є і інші спроби розкрити сутність правової ментальності та оформити її понятійно. Спробуємо і ми долучитися до цього.

Насамперед, варто зазначити, що правова ментальність, хоч і пов'язана з усіма складними процесами життєдіяльності соціального суб'єкта (народу, нації, суспільних груп, людських індивідів) і знає відповідного їх впливу, все ж стосується доволі окресленої сфери буття людей – буття права крізь призму осмислення і практичної реалізації достоїнства, гідності людини в певному соціумі. Саме цей зріз є найзагальнішим виміром правової ментальності як такої. Далі, треба сказати про те, що вказаний феномен – це органічне, адекватне відтворення в його змісті історії соціального суб'єкта з її підйомами і падіннями, його традиціями, буденними навиками і звичками правового життя. Звідси випливає, що правова ментальність – це завжди стає і стабільне в духові та щоденній практиці народу, яке практично є незмінним упродовж тривалого історичного періоду, а точніше – в історії цього народу. Вона (правова ментальність) тому має розумітися як своєрідна коренева система величезного і розмаїтого дерева соціального суб'єкта, яка найрізноманітнішими способами пробивається назовні, у реальну життєдіяльність людей. Це проявляється завдяки функціонуванню системи правових іархетипів, принципів, матриць, стандартів правничої життєдіяльності як окремих людей, так і цілого соціуму. В принципах, стандартах і т.д. закладені основні методологічні підходи до осмислення і реалізації людини як суб'єкта права і закону. І нарешті ще один сутнісний рівень правової ментальності – способи і форми її практичного втілення в житті людей. Це – реально практичний рівень прояву права в житті людського соціуму. Виходячи з сказаного, можна дати робоче визначення правової ментальності як філософського поняття, яке фіксує сукупність (систему) віковичних, стійких (сталих), світоглядних архетипів, принципів, матриць, стандартів, стереотипів права певного соціального суб'єкта, які зумовлені історичними, соціально-економічними, політичними, традиційними, природними та іншими чинниками і реалізуються у способах та формах його правової життєдіяльності.

Тепер звернемось до феномену української правової ментальності в контексті даної вище робочої дефініції правової ментальності взагалі. Найперше потрібно сказати, що українська правова ментальність є втіленням національних духовних цінностей. Це поняття розглядають через такі фундаментальні поняття соціальної філософії, як людина, людська гідність, право, духовність, нація, національна ідея. В силу цього українська правова

ментальність є надзвичайно складним, поліаспектним, неоднозначним, суперечливим, але водночас оригінальним, самобутнім соціально-правовим феноменом.

У першу чергу, правова ментальність українського суспільства традиційно відрізнялася достатньо негативним ставленням до права, і на сьогоднішній день сутність правової ментальності не зазнала особливих змін. Вона виявляється у бурхливому «розквіті» юридичного нігілізму у свідомості людей. Багатовікова історія нашої держави – наявне тому підтвердження. Юридичні цінності в українському суспільстві не сприймаються як необхідні для існування і до сьогодні. Дане явище є реальною загрозою для духовної культури суспільства, адже воно істотним чином гальмує розвиток правової культури, права, правопорядку, законності, що на тлі загальної соціальної, духовної, моральної, культурної кризи суспільства і держави лише ускладнює ситуацію в країні. До цього варто додати «майданні очікування» людей щодо наведення правопорядку в країні і суттєве розчарування суспільства з приводу того, як нова влада реалізує ці сподівання. В цьому контексті логічно з'являються мотиви встановлення соціальної справедливості будь-яким способом, в тому числі неконституційним. Таким чином, знову постає реальна перспектива правового нігілізму, який як гідра відновлюється, але уже в інших умовах української дійсності. Єдиним суттєвим запобіжником такого розвитку правової культури є досить міцна традиція поваги українців до людської гідності, індивідуальності, особистості.

Специфіка української ментальності виявляється також у взаємодії з юридичною культурою суспільства, у характерному способі сприйняття правових цінностей. Розумово-психологічні структури вітчизняної правової ментальності, з одного боку, пов'язані з правовою культурою суспільства, а з другого – неадекватно сприймають його цінності. На підставі цього можна говорити про досить цікавий феномен, про який говорить один з дослідників цієї теми О. Дзьобань. Він вважає, що ментальність української правової системи не може бути (онтологічний аспект) поза простором правової культури, забезпечує цілісність останньої (інтегративна функція), однак у цей же час правова ментальність дистанціюється від правової культури, від її загальнолюдських цінностей. І це цілком зрозуміло, оскільки вони не є традиційними для української ментальності. Йдеться про природні, невідчужувані права людини, про правову автономію індивіда в межах юридичного співтовариства, про домінуючі права над державою тощо. Згадані соціально-правові цінності не стали близькими для української свідомості, що ще раз підтверджує її ірраціональність [5, с. 62].

Також треба відзначити, що українська правова ментальність знаходиться в кризовому стані, у процесі пошуку нових правових засад. Непрості соціально-правові реалії сьогодення відображаються і на стані правничого духу суспільства. У даний момент вітчизняна ментальність характеризується песимістичним настроєм, схильністю до соціальної паніки, відчаю і аномії, невірою у майбутнє. Однак, в глибинних структурах свідомості українців наявний потенціал духовно-юридичної енергії подальшого позитивного розвитку (за сприятливих умов) правової культури України [5, с. 49].

Українській правовій ментальності також характерний правовий ідеалізм – це чітко виявлене наявне, нічим

не виправдане, ідеалізоване сприйняття ролі та місця права в суспільному житті. В такій ситуації українці не відчують по відношенню до права і закону особливих позитивних емоцій і почуттів, настроїв і хвилювань. Однак, дуже часто можна почути вживане гасло «більше законів хороших і потрібних» є досить проблематичним, оскільки нормальна робота можлива лише за умови стабільності і суспільстві. Правовий ідеалізм – один з проявів деформації правової культури, що характеризується таким станом правосвідомості громадян, зокрема посадових осіб державного апарату, при якому відбувається переоцінка реальних можливостей форм права впливати на суспільні відносини і процеси. Як справедливо зауважує Н. Моїсеєва, очікування від права результатів, які воно об'єктивно не здатне забезпечити, закономірно призводить з часом до розчарування в ньому, а далі до нігілістичних поглядів і оцінок права [6, с. 127–132].

У свою чергу, на українську правову ментальність впливають політичні аспекти. Українське суспільство занадто захоплюється політичними інтригами, сплесками народного невдоволення, щоб звертати увагу на відповідність соціально-політичних явищ правовим вимогам. Сучасній українській політичній дійсності властиві не тільки політична демагогія, популізм, нігілізм, ідеалізм, але й еkleктичність уявлень, ідей, ідеологічна сумбурність, непостійність і непослідовність економічних, політичних, правових та інших як поглядів, так і реальних рішень. До сьогодні суспільству незрозумілі цілі державного будівництва. Політична еліта країни конкретної відповіді на це не дає, обмежується посиланнями на перехідний характер нинішнього стану розвитку суспільства, на російську агресію, якісь об'єктивні труднощі країни. А це ще більше посилює невіру народу в ефективність влади та соціально-правову справедливість.

Висновок. Отже, правова ментальність – це філософське поняття, яке фіксує сукупність (систему) віковичних, стійких (сталих) світоглядних архетипів, принципів, матриць, стандартів, стереотипів права певного соціального суб'єкта, яку зумовлені історичними, соціально-економічними, політичними, традиційними, природними та іншими чинниками і реалізуються у способах та формах його правової життєдіяльності. Це поняття відтворює, таким чином, соціальний феномен із складною нелінійною, мозаїчною, але достатньо цілісною структурою, що виявляється в особливостях життєдіяльності соціальних суб'єктів різного рівня. Дуже часто це – вияв колективного несвідомого народу, нації, суспільної групи, що формується від найдавніших форм світогляду протягом багатьох поколінь в результаті переробки хаотичного і різноманітного інформаційного потоку у більш – менш упорядковану картину світу і функціонує як явище світоглядного порядку. Це сумарний результат психічної діяльності кожного з людей, що були і є складовими цієї спільноти (нації, народу тощо).

У визначенні сутності української правової ментальності залишається багато нез'ясованого, недослідженого. Так само нез'ясованими постають механізми взаємовпливу сутнісних рис правової ментальності на особливості мислення й поведінки громадян сучасної України у тих чи інших сферах суспільної життєдіяльності. Дослідження феноменів правової ментальності загалом, як і української правової ментальності є актуальним у розрізі буття сучасного українського соціуму.

Список використаних джерел

1. Бойко Л. М. Правовий менталітет у контексті понятійно-категоріального ряду «правова культура – правова свідомість – правовий менталітет» / Л. М. Бойко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2006. – №4. – С.52–54.
2. Динцельбахер И. История ментальности в Европе. Очерки по основным темам // История ментальностей. Историческая антропология. – М.: РАН, РГГУ, Институт Всеобщей истории, 2011. – 587 с.
3. Петрушенко В. Л. Менталітет, ментальність / В. Л. Петрушенко // Короткий навчальний словник: терміни і поняття. – Львів: Магнолія 2006, 2009. – С.69.
4. Проблеми теорії ментальності / М. В. Попович, І. В. Кисляковська, Н. Б. Вяткіна та ін. – К.: Наукова думка, 2006. – 403 с.
5. Соціально-філософський аналіз аспектів національної безпеки України: Звіт про НДР (заклучний) / Харк. військ. ун-т (ХВУ); Керівник Дзьобань О. П.; Інв. №12253. – Харків, 2002. – 213 с.
6. Моїсеєва Н. І. Особливості і характер ментальності українців // Наукові записки Харківського університету: Соціальна філософія. – Харків: ХВУ, 1999. – С.127–132.
7. Філософський словник соціальних термінів. – Х.: Корвін, 2002. – 672 с.
8. Хайдеггер М. Европейский нигилизм // Время и бытие: Статьи и выступления: Пер. с нем. – М.: Республика, 1993. – С.63–176.
9. Юрій М. Т. Етногенез та менталітет українського народу / М. Т. Юрій. – Чернівці, 1997. – С.130–131.

References

1. Bojko L. M. Pravovij mentalitet u konteksti ponjatijno-kategorijalnogo rjadu «pravova kul'tura – pravova svidomist' – pravovij mentalitet» / L. M. Bojko // Pivdenoukraj'ns'kyj pravnychyj chasopys. – 2006. – №4. – S.52–54.
2. Dincel'baher I. Istorija mental'nosti v Evrope. Oчерki po osnovnym temam // Istorija mental'nostej. Istoricheskaja antropologija. – М.: РАН, RGGU, Institut Vseobshhej istorii, 2011. – 587 s.
3. Petrushenko V. L. Mentalitet, mental'nist' / V. L. Petrushenko // Korotkij navchal'nyj slovnyk: terminy i ponjattja. – L'viv: Magnolija 2006, 2009. – S.69.
4. Problemy teorii' mental'nosti / M. V. Popovych, I. V. Kysljakovs'ka, N. B. Vjatkina ta in. – К.: Naukova dumka, 2006. – 403 s.
5. Social'no-filosofs'kyj analiz aspektiv nacional'noi' bezpeky Ukrai'ny: Zvit pro NDR (zakljuchnyj) / Hark. vijs'k. un-t (HVU); Kerivnyk Dz'oban' O. P.; Inv. №12253. – Harkiv, 2002. – 213 s.
6. Moi'sejeva N. I. Osoblyvosti i harakter mental'nosti ukrai'nciv // Naukovi zapysky Harkivs'kogo universytetu: Social'na filosofija. – Harkiv: HVU, 1999. – S.127–132.
7. Filososfs'kyj slovnyk social'nyh terminiv. – H.: Korvin, 2002. – 672 s.
8. Hajdegger M. Evropejskij nigilizm // Vremja i bytie: Stat'i i vystuplenija: Per. s nem. – М.: Respublika, 1993. – S.63–176.
9. Jurij M. T. Etnogenez ta mentalitet ukrai'ns'kogo narodu / M. T. Jurij. – Chernivci, 1997. – S.130–131.

Mulyar I. M., graduate student of social philosophy and philosophy of education, National Pedagogical M. P. Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), myller50@gmail.com

Legal mentality: content and scope of an aspect of the Ukrainian

Actual factors the legal are analysed mentalities, including in modern Ukrainian society. Are given the main approaches in conceptual registration of a phenomenon the legal mentalities, its own definition is offered. The main are designated lines of modern Ukrainian mentality.

Keywords: mentality, legal mentality, archetypes, principles, standards, stereotypes rights, human dignity, legal nihilism and legal idealism.

Муляр І. Н., аспірант кафедри соціальної філософії та філософії освіти, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), myller50@gmail.com

Правовая ментальность: содержательные рамки понятия и украинский аспект

Проанализированы актуальные факторы правовой ментальности, в том числе в современном украинском обществе. Поданы основные подходы в понятийном оформлении феномена правовой ментальности, предложено собственное его определение. Обозначены главные черты современной украинской ментальности.

Ключевые слова: ментальность, правовая ментальность, архетипы, принципы, стандарты, стереотипы права, достоинство человека, правовой нигилизм, правовой идеализм.

* * *